

O‘ZBEKISTONDA “YOSHLARGA OID DAVLAT SIYOSATI”NING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATALARI

G.Xolmurodov

O‘zbekiston Milliy Universiteti o‘qituvchisi

S.Eshdavlatova

O‘zbekiston Milliy Universiteti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida “Yoshlarga oid davlat siyosati” tushunchasining mazmun-mohiyati, yoshlar bilan ishlashning o‘ziga xos xususiyatlari va amalga oshirilayotgan islohotlar haqida fikr-mulohazalar yuritiladi.*

Kalit so‘zlar: *yoshlar, yoshlar muommolari, yoshlarga oid davlat siyosati, Xalqaro Yoshlar yili, BMT, “O‘zaro muloqot va bir – birlarini tushunish”.*

Mamlakatimiz mustaqilligining ilk kunlaridan yoshlar va ularning kelajagi haqida g‘amxo‘rlik qilish masalalariga ustuvor darajada e‘tibor qaratila boshlandi. Jamiyatimizni demokratlashtirish fuqarolik jamiyatini qaror toptirish maqsadlari zaminida aslida inson manfaatlarini, yurtimizning, taraqqiyotimizning tayanchi va suyanchi bo‘lgan yoshlar turar edi.

1991 yilning noyabr oyida O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbekiston Respublikasida yoshlarga oid davlat siyosatining asoslari to‘g‘risida”gi qonuni qabul qilingan edi. Ushbu qonun mamlakatimiz yoshlarining jamiyat siyosiy-ijtimoiy, ma‘naviy sohasidagi keng qamrovli huquqlarini kafolatlab berish bilan birga, barkamol avlod tarbiyasi uchun dastlabki va hal qiluvchi huquqiy asoslarni belgilab berdi. Jumladan, qonunning birinchi moddasida “Yoshlarga oid siyosati O‘zbekiston Respublikasi davlat faoliyatining ustuvor yo‘nalishi bo‘lib, uning maqsadi yoshlarning ijtimoiy shakllanish va kamol topishi, ijodiy iqtidori jamiyat manfaatlarini yo‘lida imkon boricha to‘la-to‘kis ro‘yobga chiqishi uchun ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy, tashkiliy jihatdan shart-sharoit yaratish hamda ularni kafolatlashdan iboratdir”, degan qoidalar belgilab qo‘yilgan.

Yoshlar masalalarida o‘ta dolzarb bo‘lgan o‘z davrining muhim muammolarini yechishga qaratilgan sa‘y-harakatlar jamiyat hayotining turli murakkab jarayonlari bilan hamohang tarzda yuzaga keldi va ular yechimi qidirildi. Mamlakatning yangi qonunchiligida yoshlarning jamiyat taraqqiyoti istiqboli asosi sifatida e‘tirof etilishi, shuningdek, yoshlar tashkilotlari rivoji uchun imkoniyatlarning yaratilishi, yoshlarning zamonaviy kadrlar silsilasini yaratish maqsadi, yoshlar intellektual salohiyatining jahon hamjamiyatiga kirib borishini ta‘minlash, yoshlar ichidan yangi mulkdorlar qatlamining vujudga kelishi kabi dolzarb yo‘nalishlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Ko‘plab boshqa ijtimoiy-siyosiy masalalar kabi davlatning yoshlar siyosati tamoyillari ham mustaqillik yillarida demokratik rivojlanish yo‘lini tanlagan respublikamizning Birinchi Prezidenti Islom Karimov tomonidan ilmiy-nazariy ishlab berildi hamda uning rahbarligida amalga oshirildi. Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda yoshlar manfaatlarini muhofaza qilishga qaratilgan sa‘y-harakatlar mazmuni quyidagi yo‘nalishlarda rivojlandi:

- mustaqil davlatchilik siyosatini yaratishda insoniy qadriyatlar va milliy an‘analarga asoslangan ko‘p asrlik tajriba va amaliyotdan foydalanish;

- yoshlar muhofazasini yaratish faoliyatida ularning ijtimoiy himoyasi muammolarini ustun qo'yish, yoshlarning yangi demokratik jamiyatga integratsiyalashuvi jarayonlarini qo'llab-quvvatlash;

- yoshlar siyosati masalalarini ishlab chiqishda umumbashariy va milliy qadriyatlar uyg'unligiga erishish, butun jahon tajribasida mavjud bo'lgan ilg'or g'oya va normalardan umumli foydalanish.

Yoshlarga oid davlat siyosati – davlat tomonidan amalga oshiriladigan hamda yoshlarni ijtimoiy jihatdan shakllantirish va ularning intellektual, ijodiy va boshqa yo'nalishdagi salohiyatini kamol toptirish uchun shart-sharoitlar yaratilishini nazarda tutadigan ijtimoiy-iqtisodiy, tashkiliy va huquqiy chora-tadbirlar tizimidir.

Quyida yoshlar siyosati tushunchasining nazariy-metodologik jihatlariga tarixiy e'tibor qaratmoqchimiz.

Umumiy ko'rinishda yoshlar siyosatini shunday izohlash mumkin

1. Yoshlarning xar xil guruhlariga, qatlamlar va ijtimoiy institutlarga, jamiyat qadriyatlariga bo'lgan munosabati;

2. Davlatning yoshlarga qaratilgan o'ziga xos faoliyati, asosan siyosiy partiyalar, jamoat birlashmalari va boshqa sub'ektlarning ijtimoiy munosabatlarida yoshlarga o'ziga xos tarzda ta'sir etish va yoshlarni tobora ijtimoiylashtirish va uni rivojlantirish va ushbular orqali jamiyatning kelajagini ta'minlash;

Yoshlar siyosati tushunchani biz shunday qabul qilishimiz mumkin, demak “aniq faoliyat bilan yoshlarni ijtimoiylashtirish va ularning ijtimoiy faoliyatini rivojlantirish, shu tarzda kelajakdagi jamiyat hayotidagi faoliyatiga tayyorlash”[1].

Yoshlar siyosati sub'ekti bunday muammolarni to'g'ridan - to'g'ri hal qila olmaydi. Buning uchun bevosita davlat hokimiyatining aralashuvi, yordami orqali yoshlar o'z oldilariga qo'ygan maqsadlarini amalga oshira olishlari mumkin bo'ladi.

Yoshlar siyosatining ikkinchi tomoni esa, g'oyalar tizimi, tadbirlar, tashkilotlar, kadrlarning jamiyatdagi u yoki bu sub'ektlari tomonidan ishlab chiqilib ijtimoiy siyosiy hayotga tadbir etiladi va siyosiy raqobat strategiyasi ishlab chiqiladi.

Yoshlarga oid davlat siyosatining tashkiliy-huquqiy asoslarini yoshlar bilan ishlovchi tashkilotlar faoliyatida ko'rish mumkin. Yoshlar har bir davlatning kelajagini belgilovchi kuch ekanini e'tiborga olsak, dunyoning deyarli barcha davlatlarida bejiz yoshlar siyosatini amalga oshirish bo'yicha milliy konsepsiyalar ishlab chiqilib, samarali faoliyat olib bormayotganining guvohi bo'lamiz.

Bugungi kunda dunyoning taraqqiy etgan davlatlarida yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirishning ikki xil strategiyasi amal qilmoqda. Bular: yoshlar siyo-sati sohasida davlatning yetakchi rolga asoslangan strategiya hamda yoshlar siyosati sohasida davlat va fuqarolik jamiyati tuzilmalari tengligiga asoslangan strategiya.

Bugun kunda Germaniya va Fransiyani birinchi yo'nalishdagi siyosatni olib boradigan davlatlar sirasiga kiritish mumkin. Ushbu davlatlar o'z faoliyatini yoshlar siyo-satini umummilliy, mintaqaviy va hududiy darajalarga qarab ixtisoslashtirish asosida olib boradi. Bunda yoshlar siyosati oila, qariyalar, ayollar va yoshlar ishlari bo'yicha vazirlik tomonidan Kons-titutsiya va federal qonunlar asosida amalga oshiriladi. Xususan, Fransiyada yoshlar

siyosati Yoshlar ishlari, sport va jamoat birlashmalari bo'yicha vazirlik tomonidan ishlab chiqiladi.

Yoshlar siyosati sohasida davlat hamda fuqarolik jamiyati tuzilmalari tengligiga asoslangan strategiya Buyuk Britaniya va Shvesiyaga xos bo'lib, bunda yoshlar siyosatining umumiy ko'rinishi, maqsad va yetakchi vazifalari davlat tomonidan belgilab berilsa, bu vazifalarning ijrosi mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari hamda jamoat birlashmalari tomonidan amalga oshiriladi. Ushbu davlatlarga xos bo'lgan xususiyat esa yoshlar siyosati va yoshlar ishlari bo'yicha maxsus davlat organlarining mavjud emasligida namoyon bo'ladi.

Yoshlar davlat siyosatining to'laligicha yoshlar siyosatiga aylanganligi bir qancha muhim shakl va dinamik jarayonni o'z ichiga olganligi va bugungi kunda ham shu tarzda namoyon bo'layotganligi barchaga ayon. Avvalgiday ushbu soha faoliyatida jamiyatda juda ko'p narsalar yoshlar bilan bog'liq muammolarni o'z ichiga olishini e'tirof etish mumkin va ushbu muammolarni hal qilishda davlat tomonidan nazoratga olinishini talab qiladi. Ushbular esa yoshlarga jamiyatda istiqomat qiluvchi turli xil yoshdagi kishilarning bugungi kundagi madaniy an'analarini ya'ni qadriyat va me'yorlarini hurmat qilishga chaqirish orqali amalga oshiriladi.

Birinchi marta yoshlarga bo'lgan e'tibor Yevropa mamlakatlarida xristianlarning kambag'allarga yordam ko'rsatishidan boshlangan edi. Borgan sayin barcha murosasizliklarni bartaraf etishning birdan - bir yo'li yoshlarga bo'lgan g'amxo'rlikning davlat siyosatining ajralmas qismi ekanligi e'tirof etildi. Ushbular bilan bir qatorda yoshlar qattiq nazoratga olindi. Keyinchalik yoshlarga g'amxo'rlik qilish g'oyalari yoshlarga yordam ko'rsatish konsepsiyasida o'z aksini topdi va davlat siyosati darajasiga ko'tarildi va qonun yo'li bilan boshqarila boshladi. Asosan huquqiy reglament voyaga yetmagan yoshlar orasida jinoyatni oldini olish va ishlab chiqarish jarayonida yoshlarning jismoniy zo'riqishlarini oldini olishga qaratildi. XX asr boshlarida qator davlatlarda voyaga yetmaganlar uchun maxsus sud bo'limlari shakllandi[2]. Qonunchilikda yoshlar huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi qonun ishlab chiqildi, lekin qonun bilan ularning faoliyatini rivojlantirish masalalari esa e'tibordan chetda qoldi, tarbiyalash masalasi aynan keraksiz va dahlsiz deb qaraldi 1920 yillarda dunyoda mexanizmi va konsepsiyasi butunlay boshqa bo'lgan ikki xil sistemadagi (tizimdagi) yoshlarga oid davlat siyosati amalga oshirildi.

Ulardan biri Germaniyada shakllandi. Ushbu siyosat ijtimoiy pedagogik va huquqiy davlat g'oyalariga asoslandi. 1922 yili ushbu siyosat bilan bog'liq Vaymar Respublikasida yoshlar turmush tarzini yanada yaxshilash to'g'risidagi kompleks huquqiy qaror qabul qilindi. Ushbu qonunda davlat tomonidan yoshlarni ishga joylash va yana ijtimoiy masalalarda yoshlarning huquq va erkinliklarini himoya qilish ko'zda tutiladi.

XX asrning 60-80-yillarida Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan yoshlar qatlamiga bo'lgan munosabatning yangicha prinsiplarini belgilab beruvchi bir qator hujjatlar qabul qilindi va yoshlarning ijtimoiy muammo-lari tashkilot e'tibor markazidagi vazifaga aylandi. Boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan ham yoshlar muammo-lari va yoshlar siyosatiga daxl-dor bir qancha hujjatlar ishlab chiqildi. Shuningdek, yosh-lar muammolarini bartaraf etishda Xalqaro mehnat tashkiloti, BMTning YUNISEF fondi, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti alohida o'rin tuta boshladi. Mazkur sa'y-harakatlar xalqaro va alohida davlatlar miqyosida rasman yoshlarga oid davlat siyosati yuritila boshlanishiga turtki bo'ldi.

Yoshlarga oid davlat siyosati BMTning tadbir va qarorlarining predmetiga aylandi. 1985 yilda tashkilot tomonidan Xalqaro Yoshlar yili deb e'lon qilindi. 1995 yilda halqaro yoshlar yiliga bag'ishlangan tadbir yangi qaror va tartiblar ishlab chiqildi.

BMTning xalqaro yoshlar yili munosabati bilan "O'zaro muloqot va bir - birlarini tushunish" shiori ostidagi amalga oshirilgan ishlari o'ziga xosligi bilan boshqalardan farq qiladi. Bunda dunyoviy ideallar: inson huquqlari, obro'si, hurmati, o'zaro hamjihatligi, madaniyati, diniy sivilizatsiya kabi qadriyatlarga[3] alohida etibor qaratilgan edi.

2016 yilda Yangi tahrirdagi "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi Qonunda «yoshlarga oid davlat siyosati», «yoshlar (yosh fuqarolar)», «yosh oila», «yosh mutaxassis» kabi asosiy tushunchalarning mazmuni ochib berilgan, yoshlarning qonuniy manfaatlari, xususan, sog'liqni saqlash, ish bilan ta'minlash sohasidagi huquqiy kafolatlari belgilangan. Jumladan, yoshlar (yosh fuqarolar) deganda, 14 yoshga to'lgan va 30 yoshdan oshmagan shaxslar nazarda tutilgan. Jumladan, yoshlar siyosati - «davlat tomonidan amalga oshiriladigan hamda yoshlarni ijtimoiy jihatdan shakllantirish va ularning intellektual, ijodiy va boshqa yo'nalishdagi salohiyatini kamol toptirish uchun shart-sharoitlar yaratilishini nazarda tutadigan ijtimoiy-iqtisodiy, tashkiliy va huquqiy chora-tadbirlar tizimi»[4] deb ta'riflandi.

Bu qatlamga «yosh berish» masalasida ham farqlanish bor ekan. Misol uchun, Yevropa Ittifoqi davlatlarida 16 yoshdan 30 yoshgacha (ba'zan 35 yoshgacha) bo'lgan, MDH davlatlarining aksariyatida 14 yoshdan 30 yoshgacha bo'lgan aholi vakillari yoshlar hisoblangani holda, Ukrainada 14-35, Qozog'istonda 14-29 yoshlilar yoshlar toifasiga kiritiladi[5].

Shuningdek, yosh oila tushunchasiga ta'rif berilgan bo'lib, unga ko'ra, yosh oila deganda, 30 yoshdan oshmagan er-xotindan yoxud farzand (bola) parvarishlayotgan ota yoki onadan iborat bo'lgan oila, shu jumladan yolg'iz, beva er (xotin) tushuniladi.

Qonunda yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshiruvchi davlat organlari hamda muassasalarning vakolatlari ko'rsatilgan. Bundan tashqari, yoshlar nodavlat notijorat tashkilotlarining huquqiy maqomi, shuningdek, ular faoliyatining kafolatlari belgilangan.

Shu bilan birga yoshlarni har tomonlama salohiyatli barkamol inson qilib voyaga yetkazishda, ta'lim va tarbiya jarayonining uzviyligi, ma'naviy ma'rifiy ishlarning doimiyligini ta'minlash lozim. Chunki mamlakat mustaqilligi, millatning ertangi kuni, uning taraqqiyot darajasi, ya'ni, iqtisodiy jihatdan rivojlanishi, ma'naviy jihatdan yuksalish va jahon hamjamiyatida munosib o'rin egallab borishi yoshlar zimmasidadir.

Islohotlarning taqdiri, samarali natijalar berishi va istiqboli aholining ayniqsa, yoshlarning faolligiga, ijtimoiy-siyosiy jarayonlardagi ishtirokiga bog'liq. Chunki davlatning ijtimoiy-siyosiy salohiyatini belgilovchi omillardan biri mamlakat yoshlarining faolligi, aql-zakovati va fidoiyligidir.

Yoshlarga berilgan e'tiborni faqatgina "O'zbekiston yoshlar ittifoqi" dasturlarida emas, balki o'z amaliy faoliyatlarida ham aks ettirsalar islohotlar ijobiy samara beradi. Buning uchun esa, faqat tanqid qilish bilan cheklanmasdan, yoshlar faoliyatiga amaliy jihatdan ko'maklashish, yoshlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, shaxsiy namuna va tashabbuslar ko'rsatish lozim. Zero, yoshlarning siyosiy va ijtimoiy faolligini oshirmasdan turib, faol fuqarolik jamiyatini qurib bo'lmasligi barchamizga ayon.

Mamlakat hayotida sodir bo'layotgan ijtimoiy o'zgarishlar yosh avlodning jamiyatdagi o'rnini masalasiga yangicha yondashishni taqozo etmoqda. Shunday ekan, hozirda dolzarb vazifalardan biri, yoshlarni huquqiy, ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy dunyoqarashini shakllantirish, ta'lim-tarbiya berish jarayonida yangi usul va uslublarni yaratishdan iboratdir. Ularda tashabbuskorlik, intiluvchanlik, harakatchanlik shakllanishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. См.: Луков Вал. А., Луков Вл.А.Тезаурус: Суб'ектная организация гуманитарного знания. М.: Изд-во Най. Ин-та бизнеса, 2008.
2. Государственная молодежная политика: российская и мировая практика реализации в обществе инновационного потенциала новых поколений. Научная монография. Под общей редакцией Вал. А. Лукова. - Москва, Издательство Московского гуманитарного университета, 2013. -С. 29.
3. См.: 12 августа под эгидой Генеральной Ассамблеи ООН стартует Международный Год молодёжи [эл.ресурс] // Организация Объединенных Наций в Российской Федерации. URL: [http: || www. Unrussia.ru\ru\node\497](http://www.Unrussia.ru/ru/node/497)
4. Халқ сўзи // № 182 (6617) 2016 йил 15 сентябрь.
5. <http://huquqburch. Istiqbol egalari. Yoshlarga oid davlat siyosati va uning mazmun-mohiyati haqida mulohazalar>.